

DEBRECZENI-DROPPÁN BÉLA

A Múzeumkert története

Számos olyan múzeum van Magyarországon, melyet kisebb vagy nagyobb kert vesz körül. Jó néhány ezek közül fontos emlékezőhely vagy kulturális színtér. Ezek a múzeumkertek azonban nem váltak nemzeti emlékhellyé, olyan szimbolikus térré, mint a Magyar Nemzeti Múzeum kertje. Ez a hely az 1848. március 15-i népgyűléssel bekerült a történelemkönyvekbe, és ami még fontosabb, a szívekbe. Bár „Petőfi napjának” több fontos színtere is volt, mégis ez vált a forradalom emblematikus helyévé, amit jól mutat, hogy manapság is a Múzeumkertben tartják a forradalom központi megemlékezését. Minden évben az egész ország március 15-én a Múzeumkertre figyel. 1996-tól már május hónapban is a figyelem középpontjába kerül, hiszen a kert ad otthont a Múzeumok Majálisa rendezvényének, ahol a hazai és határon túli múzeumok találkoznak egymással és a nagyközönséggel.

Az 1802-ben alapított Nemzeti Múzeum szép klasszicista épülete neves építészünk, Pollack Mihály tervei alapján 1846-ban készült el. Az építkezés befejeződését, mint mindig, az állványok lebontása jelezte. Erről az *Életképek* című korabeli lap így tudósított: „A museum is kezd immár széplülni. Az állások [ti. állványok] lebontattak róla, s kezd az egész kibontakozni teljes szépségében, mint egy hatásra számított nőarcz, melynek hajfűrtjei a papirostekercsből kiszabadulnak.”¹

A leendő múzeumépület számára még 1813-ban vásárolták meg a Batthyány-családtól a mai Múzeum körút – Bródy Sándor utca –

¹ *Életképek*. 1847. júl. 25. II. félév 4. sz. 126.

Pollack Mihály tér – Múzeum utca határolta 5 holdnyi területet. A pesti városfalon kívül fekvő telek a 18. sz. derekán jutott gróf Klobusiczky Ferenc kalocsai érsek birtokába, aki egy nyári lakot építtetett és a kor ízlésének megfelelően egy francia parkot létesített a területen, ahol később lovasbemutatókat is tartottak. A múzeum gyűjteményeit több mint két évtizeden át az „L” alakú, kúria-jellegű épület őrizte. (Ennek az épületnek a pincéje került elő 2004 nyarán, a múzeumlépcső felújításakor.) Karacs Teréz, a magyar nőnevelés egyik nagy alakja fiatal korában, az 1820-as években rendszeresen a múzeum telkén keresztül ment az iskolába. A terület akkori állapotáról a következőket írta: „A múzeumi épület körüli nagy tér gyepes s óriás cserfákkal árnyékolt vala.”² Ezekből a fákból a nagy 1838-as árvíz és a múzeum felépítése után legfeljebb néhány példány maradhatott meg. A Nemzeti Múzeum új épületének – ahogy akkor mondták – „küludvara” szomorú képet festett, miként egy korabeli leírás fogalmaz: „homokbuczkák, dudva, kóró és vadnövények undokíták.”³ Tovább rontották a képet a mai Kálvin téren tartott heti vásárokból „elszabadult marhák és baromfik”, akik több esetben betévedtek a múzeum körüli területre.⁴

E sivár térség rendezésére már Pollack Mihály készített terveket. Elképzelése szerint az épületet három oldalról vaskerítés vette volna körbe, a mai róla elnevezett tér oldalán pedig árkádos lapidárium állt volna a régi köemlékek számára. Kétoldalt, a Bródy Sándor és Múzeum utcára nyílóan, a kapuk tengelyében egy-egy kisebb épületet akart emelni, amelyek bejáratul és az udvarosok lakásául kívántak szolgálni. Magát a kertet angolpark-szerűen, magas törzsű fákkal és alacsonyabb cserjékkel szándékozott beültetni.⁵

Az épület elkészülte után azonban a gyűjtemények beköltöztetése, elhelyezése is vontatottan haladt és a meglévő költségekből csak arra futotta, hogy a múzeum előtt elkészüljön a kerítés és a járda. A másik

² Karacs Teréz: A régi Pestről. Emlékezések 1825–1829-ből. In: Teleki Blanka és köre. Vál., sajtó alá rend.: Sáfrán Gyöngyi. Bp. 1963. 142.

³ Mátray Gábor: A Magyar Nemzeti Múzeum korszakai. Pest. 1868. 52.

⁴ Magyar Országos Levéltár (MOL) N31 Archivum Palatinale István főherceg nádor iratai 27. cs. Múzeumi iratok 941/1847.

⁵ Fejős Imre: Százéves a Muzeumkert. Bp. 1955. 2. Pollack múzeumkerti tervrajza(i) nem maradt(ak) fenn.

három oldalon az építkezésből maradt hulladék fából összetákolts deszkapalánk éktelenkedett még hosszú ideig. 1847. szeptember 27-én Kubinyi Ágoston igazgató kérvényezi István nádortól, hogy a „kaputól a Museum épületéig szolgáló út mind a gyalogok, mind a kocsik számára járdául kirakattassék”.⁶ Ez meg is történt, de a kert telepítése ebben az évben is elmaradt. A következő év januárjában Muszely Károly pesti műkertész nyújtott be terveket a nádorhoz,⁷ de a néhány héttel későbbi forradalmi események elsodorták ezeket a terveket is és csak a szabadságharc leverése után kerülhetett újra napirendre a Múzeumkert ügye.

A Nemzeti Múzeum előtti teret, a későbbi Múzeumkertet nemzeti emlékhellyé az 1848. március 15-én tartott forradalmi nagygyűlés tette. A gyűlést a nevezetes napon délután 3 órára hirdették meg. Itt, a múzeum előtt osztották ki az időközben több ezer példányban kinyomtatott Nemzeti dalt és 12 pontot. Petőfi ekkor nyújtotta át ünnepélyesen költeménye egyik példányát Kubinyi múzeumigazgatónak.⁸ A megjelentek hallhatták többek között Vasvári és Petőfi szónoklatait. Utóbbi ebben a beszédében mondta azon híres mondatát, hogy „Én e ministeriumra nem a hazát, sőt a kutyámat sem bízám.” Beszédet tehát mondott Petőfi, de a Nemzeti dalt a legendával ellentétben ez alkalommal nem szavalta el. Érdekes viszont idézni naplójából, hogyan látta ő „felülről” ezt a forradalmi eseményt: „A szakadó eső dacára mintegy tízezer ember gyűlt a múzeum elé. A szabad téren, szabad ég alatt vész előtt zúgó tengernek látszék felülről a sokaság.”⁹ A gyűlés jelentőségét az adta, hogy a tömeg ekkor határozta el, hogy a városházához vonul. Bizottságot választott, hogy a városi tanácsot felszólítsa a 12 pont elfogadására, majd a márciusi ifjakkal az élen meg is indult a pesti városháza felé.

A március 15-i népgyűlésen kívül, a múzeum előtti tér számos más, feljegyzésre érdemes történés helyszíne volt. Mátray Gábor, a múzeumi

⁶ MOL N31 27. cs. Múzeumi iratok 896/1847.

⁷ MOL N31 28. cs. Múzeumi iratok 138/1848, 271/1848., 399/1848.. Vö. Mátray, i. m. 53.

⁸ A Nemzeti dal e példányát ma az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára őrzi (Fond VII. 52.).

⁹ Lapok Petőfi Sándor naplójából. In: Ez volt március 15-e. Kortársak írásai a forradalomról. Közzéteszi: Lukácsy Sándor. Bp. 1989. 19–20. p.

könyvtár későbbi igazgatója erről így írt: „Ott tarták csaknem naponkint hadgyakorlataikat a nemzetőrök; annak s névszerint az épület homlokzata előtti pompás lépcső s oszlopszat körét használták föl népgyülések s több más, többnyire zajjal kísért czélokra.”¹⁰

A bejárati kaput 1848. március 16-tól nemzetőrök őrizték, de a korábban meglévő katonai őrszolgálat is megmaradt (az őrház a múzeum mögött, a későbbi kertészház helyén volt), sőt hamarosan egy-egy magyar címeres őrbódé került a múzeum homlokzatának két szegletére.¹¹

1849 májusában, amikor Hentzi Pestet bombázta, a Nemzeti Múzeum is kapott egy lövedéket. A bomba a homlokzat előtt robbant fel és csak az ablakokban tett kárt. Július 11-én az utolsó népfelkelő csapatok innen indultak Arad felé. Az osztrákok bevonulása után katonai társzekerek lepték el a későbbi kertet. A múzeum falainál hamarosan kivégzésekre is sor került: két szabadságharcost itt lőttek agyon.¹²

A Múzeumkert létesítésének ügye az 1850-es évek elején új lendületet kapott, igazi nemzeti ügygé vált. Kubinyi Ágoston igazgató már az első békeévben, 1850-ben napirendre tűzte a múzeumi sétány megvalósítását. A szükséges összeg előteremtése nem kis feladat elé állította, hiszen az állam anyagi támogatás helyett lakbéradót vetett ki az intézményre. Ebben a nehéz helyzetben egy Marschan József nevű vállalkozó még 1849 végén azzal az ajánlattal kereste meg, hogy 300 000 forint tőkével, a múzeum telkén kétemeletes üzletházat épít ipari és élelmiszer cikkek számára. Ez az épület 19 méter távolságra közelítette volna meg a múzeumépületet, és három oldalról teljesen elzárta volna az oldalfalakat. A bevételből a befektető 8000 forintot ajánlott fel a járandóságuktól is megfosztott múzeumi tisztviselőknak, de az igazgató ezzel együtt sem fogadta el az ajánlatot.¹³ A pénzt társadalmi összefogásból, adományokból kellett tehát összegyűjteni.

Az adományok viszont elég lassan csordogáltak, ezért Kubinyi igazgató 1851 végén kérvényt nyújtott be a helytartótanácshoz, melyben

¹⁰ Mátray G.: i. m. 52.

¹¹ MOL N31 Arch. Pal. István főherceg nádor iratai 28. cs. Muzeumi iratok. 566/1848.

¹² Mátray G.: i. m. 60–61. (Vö. Fejős, i. m. 3.)

¹³ Lechner Jenő: A Magyar Nemzeti Múzeum épülete 1836–1926. Bp. 1927. 47., Korek József: A Múzeumkert. Bp. 1980. 7–8. Korek is 1850-re teszi Marschan ajánlattételét, bár az üzletház első ízben általa közölt tervrajza 1849 októberében készült.

kérte, hogy a parkosítás javára a múzeum dísztermében hangversenye-
ket rendezhessen. Az első „kerti” hangversenyt 1852. március 24-én
tartották. 1853-ban Erkel Ferenc vezényletével egy ilyen koncerten
mutakozott be a Filharmóniai Társaság zenekara.¹⁴

Mivel azonban a hangversenyek jövedelme még nem volt elegendő
a munkálatok megindítására, Kubinyi saját felelősségére gyűjtőíveket
köröztetett. Kísérlete eredményesnek bizonyult, idővel mind több ado-
mány gyűlt össze, amelyet 1852-től, egy tekintélyes pesti polgárokból
álló bizottság kezelte. E kerti alapból (még 1852-ben) a múzeum mögött
felépült a Wagner János által tervezett, ma is álló kertészház, majd a
következő év tavaszára Petz Ármin, az Orczy-kert főkertésze elkészítet-
te a kert (angolparkos) tervét,¹⁵ amit az intézmény vezetése 1853. má-
jus 30-án nyújtott be jóváhagyásra.¹⁶

A jóváhagyás megérkezett, de a kertészeti munkák megkezdése egy-
re csak csúszott. A sajtó végig élénk figyelemmel kísérte a Múzeumkert
ügyét, adakozásra szólított fel, beszámolt azokról, majd ahogy telt-múlt
az idő egyre élesebb kritikával illette a parkosítás elmaradását, elhúzó-
dását. A *Hölgyfutár* egyik 1854-es számában ezt olvashatjuk: „Bizon-
rég várunk már azután a muzeumi sétány után; de hiába! a türelem –
sétányt bizon még sem terem.”¹⁷ A lap egy másik számában az újság-
író vitriolos tolla így ír: „A muzeum terén már erősen – labdázna a
gyerekek; olvasóink bizonyára azt várták, hogy a «már erősen» után:
«készül a sétány» következik, ebből azonban semmi sincs (...)”¹⁸ A sé-
tánynya alakítás 1855 tavaszán se kezdődött meg, és mikor szeptem-
berben elterjedt a hír (már nem először), hogy a múzeum körüli terület
beültetése küszöbön áll, a *Budapesti Viszhang* ironikusan megjegyezte:
„Tamás nagy hirre kapott, hogy egyszer nem hitt; de még nagyobbra
tehetne szert, ha ezt meg elhinné.”¹⁹

¹⁴ Nemcsak az első koncertjüket, hanem a teljes első évadjukat a Nemzeti Múzeumban tartották. Ld. Gábrly György: *A Nemzeti Múzeum és a zene*. Bp. 1970. 7–9., Mátray, i. m. 64–65.

¹⁵ *Rapács Raymund*: *Magyar kertek. A kertművészet Magyarországon*. Bp. 1940. 278.

¹⁶ *Mátrai G.*: i. m. 67.

¹⁷ *Hölgyfutár*. 1854. szept. 6. 190. sz. 771.

¹⁸ *Hölgyfutár*. 1854. ápr. 6. 65. sz. 263.

¹⁹ *Budapest Viszhang*. 1855. szept. 23. II. félév 13. sz. 208.

Szeptember végén tényleg elkezdődött valami: lefestették a kerítést, és néhány gödröt ástak, valószínűleg az ültetendő fáknek. Hosszas előkészületek után 1855. november 24-én tartották a kertavató ünnepséget, melynek során a mai Múzeum körút és Bródy Sándor utca sarkán lévő kertrészen elültették az első fákat. Az eseményen – a korabeli újságok híradásai szerint – megjelent Kapy Ede „pestmegyei főnök”, Krászonyi József pesti polgármester, a nevesebb személyiségek közül báró Eötvös József, báró Podmaniczky Frigyes, báró Prónay Gábor, valamint a tudományos és irodalmi élet több jeles alakja csakúgy, mint az ipar és kereskedelem számos képviselője. Az ünnepségen Kubinyi Ágoston mondott beszédet, felsorolva mindazok nevét, akik készpénzzel vagy facsemetékkal hozzájárultak a parkosításhoz. Ezt követően az ünnepélyesen „beültetett és földíszített három első fát” a jelenlévők meglocsolták a Kortsák József pesti bádogosmester által külön erre az alkalomra készített öntözőkannával. Az ünnepséget a múzeumigazgatónál tartott „vidám s magyar vendégszeretettel fűszeres ebéd” zárta.²⁰

A kert telepítése Kallina Henriknek, a múzeum első kertészének a vezetésével folyt²¹ és 1857-ben fejeződött be.²² Az első fákat József főherceg adományaként a Margitszigetről hozták, majd Egressy Sámuel (a korabeli híradások szerint) több száz facsemetét indított útnak Kiskunlacháza melletti birtokáról. A legszebb hársfákat báró Sina Simon küldte gödöllői uradalmából, de az ország számos más megyéjéből is érkeztek facsemeték.²³ Mára főként a kert Bródy Sándor utca felőli részén maradt meg néhány öreg fa, persze ez még nem jelenti azt biztosan, hogy az első fatelepítésből származnának. Ezek között van zöldjuhar, hegyi szilfa, magas kőris, bálványfa, fekete diófa, fehér vadgesztenye, csörgőfa és japánakác.²⁴ A múzeumkerti fákat, illetve növényzetet a történelem viha-

²⁰ *Délibáb*. 1855. dec. 2. 25. sz. 303., *Vasárnapi Ujság*. 1855. dec. 2. 48. sz. 390., *Budapesti Hirlap*. 1855. nov. 26. 880. sz. 2955.

²¹ Mátrai G.: i. m. 70.

²² *Hölgyfutár*. 1857. jún. 5. 127. sz. 578., *Vasárnapi Ujság*. 1857. ápr. 19. 16. sz. 134–135.

²³ Korek J.: i. m. 12., *Hölgyfutár*. 1857. ápr. 9. 81. sz. 362.

²⁴ A Múzeumkert dendrológiai felmérését először Tarjányi Ferenc és Pesti László végezte el 1995-ben. Legutóbb 2008 őszén, a Főkert a kert összes fájáról vizuális és műszeres vizsgálatot készített.

rai is megtépázták: a második világháború és az 1956-os forradalom és szabadságharc alatt szovjet harci járművek tartózkodtak a kertben.²⁵ De a kert növényzetében a legnagyobb kárt mégsem a lánctalpak tették, hanem 1914. július 23-án egy hatalmas nyári orkán, amely az egész országon végigsöpört. A múzeumkerti pusztításról a Pesti Napló tudósítása a következő képet adta: „A kert évtizedes és évszázados fáit a szélvész gyökerestül kitépte, összevissza dobálta és halomra döntötte.”²⁶

A Nemzeti Múzeum sétánya az 1850-es évek végére már kedvelt kórójává vált a pesti lakosságnak. 1861-ig azonban még várni kellett arra, hogy meg is lehessen pihenni a kert növekedő fái között: Demidoff Kornélia grófnő adományából ekkor készítették el az első tíz ágacska-típusú öntöttvas padot.²⁷ Később a padok mellett ún. Buchwald-székekre is leülhettek az arra járók. A Múzeumkertben ezidőtájt állították fel az első két szobrot: Berzsenyiét (1860) és Kazinczyét (1861), melyeket aztán számos más emlékszobor és régészeti emlék követett.

1865-ben végre elbontották a múzeum három oldalán roskadozó deszkakerítést és Ybl Miklós tervei szerint Kern István pesti lakatosmester elkészítette a ma is látható szép vasrácsos kerítést.²⁸ Ebben az évben már egy frissítő italokat áruló bódé is helyet kapott a sétányon, amelynek – az egyik korabeli újságíró szerint – csinos eladónője volt.²⁹ Majd száz évvel később (1957–58) ettől a bódétól néhány méterre, a Kazinczy-szobor közelében a Széchényi Könyvtár egy könyves pavilont állított, ahonnan a múzeumkerti látogatók könyveket kölcsönözhetnek.³⁰

A Múzeumkert végleges alakját 1880-ban kapta, amikor a Múzeum körút kiszélesítése kapcsán 264 négyszögöl területet kihalítottak az úttest céljaira, és a kerítést beljebb helyezték. Ez azzal járt együtt, hogy „sok lombos fát kivágtak”.³¹ A következő nagyobb kertészeti rendezést

²⁵ Korabeli fényképek tanúskodnak erről.

²⁶ *Pesti Napló*. 1914. júl. 25. 174. sz. 12.

²⁷ *Nővilág*. 1861. jún. 1. 11. sz. 174., *Családi Kör*. 1861. máj. 19. 20. sz. 319.

²⁸ *A Hon.* 1865. júl. 25. 168. sz. 3., *Fővárosi Lapok*. 1865. júl. 23. 167. sz. 637., *Politikai Ujdonságok*. 1865. júl. 26. 30. sz. 359.

²⁹ *Fővárosi Lapok*. 1865. máj. 4. 102. sz. 407.

³⁰ Korabeli fénykép.

³¹ *Fővárosi Lapok*. 1880. máj. 27. 120. sz. 605., jún. 10. 131. sz. 661., Lechner, i. m. 57. Lechner 1879-re teszi a kert területének végleges kialakítását. A döntés valóban ebben az évben megtörtént, de a szükséges munkálatokat már 1880-ban végezték el.

1952-ben, az utolsót az 1970-es évek első felében tartották. Ekkor már 20 éve a Fővárosi Kertészeti Vállalat kezelésében volt a kert.³²

A Múzeumkertet kezdetben sebesült 48-as honvédek őrizték (április közepétől november közepéig), majd az 1880–90-es években inkább már a solferinói és königrátrzi csaták molnárkék pantallós, szürke kabátos veteránjai figyeltek a kert rendjére.³³ Feladatukat a múzeum 1898-as szervezeti és működési szabályzata rögzítette: „A kerti szolgák kötelessége első sorban ügyelni arra, hogy a közönség a kerti ültetvényeket, gyepeket és utakat meg ne rongálja, be ne szemetelje, s a muzeumi kertből, mint nyilvános üdülési helyről, minden gyanús külsejű vagy tisztátalan egyént, különösen csavargókat és koldusokat távol tartanak. Az ilyeneket, vagy a károsítókat a kertből azonnal kiutasítani kötelesek, ellentállás esetén pedig, akár a muzeumi napos-szolga, akár a legközelebbi állomáson levő rendőr közbenjárását vehetik igénybe.”³⁴

Volt mire és kire figyelniük ezeknek a parkőröknek, hiszen a Múzeumkertben nagy élet folyt.

A Színházi Élet egyik 1925-ös tavaszi számában erről a következőket olvashatjuk: „Legmozgalmasabb az élet a pesti, számszámu Gyermeországok között a Muzeumkertben, amely központi fekvése és a forgalomból való majdnem teljes elzártága, valamint jó levegője miatt első sorban alkalmas a gyermekjátszótér fontos szerepére. Még csak belépünk a tágas, virágos, zöld kertbe és máris friss gyermekkacagás kél versenyre a tavasszal.”³⁵ (Ma már sajnos a Múzeum körút forgalma összehasonlíthatatlanul nagyobb, ami miatt rosszabb a levegő és a zaj is sokkal zavaróbb.)

A kertet babakocsis édesanyák és dadák, játszadozó kisgyerekek, tanuló diákok, egyetemisták és pihenni vágyó öregurak lepték el. Itt méztáztak, háborúsdíztak a környékbeli gyerekek, Molnár Ferencék és a Pásztor gyerekek. A Pál utcai fiúk híres einstand-jelenete közismert, az azonban kevésbé, hogy az egyik einstandoló Pásztor fiú, Árpád 1930-

³² Korek J.: i. m. 27.

³³ Pásztor Árpád: Muzi. Bp., 1930. 6.

³⁴ A Magyar Nemzeti Múzeum szervezete és szolgálati szabályzata. Nyomtatvány. (Jóváhagyta a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister, 1898. évi február hó 25-én 10.498. sz. a. kelt rendeletével.) 78. §.

³⁵ Séta a pesti gyerekek birodalmában. In: Színházi Élet. 1925. 23. sz. 39.

ban regényt írt az 1880-as évek múzeumkerti gyermekvilágáról „Muzi” címmel. A budapestiek ezt az általuk oly kedvelt zöld kis szigetet e becenéven is emlegették. De a Múzeumkert nemcsak „játszótér” volt, szerelmi találkahely is, ahogy a Fővárosi Lapok egyik 1864-es száma fogalmaz: „Ádámok és Évák, Dávidok és Eszterké” paradicsoma.³⁶ Számos hírlapi cikk, filmes jelenet, de egy „A Múzeumkert előtt várlak én” című korabeli sláger is megemlékezett a szerelem és a kert összefonódó kapcsolatáról. Molnár Ferencen és Pásztor Árpádon kívül a szépirodalom számos alkotója is megörökítette a Múzeumkertet, ha csak egy kép erejéig is: Mikszáth Kálmán, Gárdonyi Géza, Krúdy Gyula, Babits Mihály, Karinthy Ferenc vagy Sőtér István.

A Nemzeti Múzeum kertje több fontos társadalmi esemény színhelye volt. Az 1848-as forradalomra először 1889-ben emlékeztek a Múzeumkertben, majd 1898-tól már (egyik) állandó helyszínévé vált a március tizenötödikei ünnepeknek. Ezeken kívül tartottak még itt 30 ezres választójogi nagygyűlést (1912), cserkész gyűlést (1914), világháborús gyűjtéseket (1915), kávéházi pincérek és zenészek sztrájkgyűlést (1919), szocialista ifjómunkás népgyűlést (1919), valamint tüntetést a trianoni béke becikkelyezése ellen (1920).

Nagy temetéseknek illetve gyászszertartásoknak is helyet adott a múzeum épülete, illetve kertje. Az első jelentős temetést 1861. május 10-én tartották. Az öngyilkos ellenzéki politikus Teleki Lászlót a Múzeumkertből százezres tömeg kísérte utolsó útjára. A legnagyobb temetés mégsem ez volt, hanem 1894-ben Kossuth Lajosé. A múzeum nagy lépcsőzetét a koszorúk teljesen beborították. A kertbe csak a kiválasztottak juthattak be. Tíz évvel később, Jókai Mór temetésére szintén belépjegyvel lehetett bejutni, a feketébe öltöztetett oszlopocsarnok elé. A már említett nagyságok mellett még itt tartották Palóczy László (1861), Dósa Elek (1867), Hieronymi Károly (1911), Kossuth Ferenc (1914), Görgey Artúr (1916), Justh Gyula (1917), Ady Endre (1919), Eötvös Loránd (1919), Bem József (1929), gróf Klebelsberg Kunó (1932) és végül gróf Zichy János (1944) gyászszertartásait. Megemlékező továbbá, hogy az 1921-es királypuccs, azaz a budaörsi csata halottait a múzeumlépcsőn ravatalozták fel.

³⁶ *Fővárosi Lapok*. 1864. máj. 24. 117. sz. 501.

Fontos társadalmi eseményeknek számítottak a szoboravatató ünnepek is. A Múzeumkerthez a szobrok ugyanúgy hozzátartoznak, mint a fák vagy éppen a padok. A reformkorban gróf Széchenyi István vetette fel egy olyan sétány, park ötletét a Gellért-hegy oldalán, amelyet Üdvöldének nevezett, ahol szoborművekben kívánta megörökíteni nagy embereink emlékét. Bár ez a terv végül is nem valósult meg, Liber Endre egy 1934-es írásában úgy fogalmazott, hogy „talán a Múzeumkert az, amely a legjobban megközelítette ezt a gondolatot”.³⁷ Ehhez ma már hozzá kell fűznünk, hogy immár a Margitsziget az, ahol a legjobban megvalósul az eredeti elképzelés.

A Múzeumkertben az első szobor Berzsényi Dánielt mintázta, 1860. május 29-én került oda. A szobrot gróf Vay Miklós készítette, csakúgy, mint a Kazinczy-szobrot, amelyet 1861 márciusában állítottak fel a kertben – mindkét mellszobor a bécsi Fernkorn-öntödében készült. Nyilvános, ünnepélyes keretek között való leleplezésükre nem kerülhetett sor, mert az abszolutista kormányzat nem engedélyezte azokat, veszélyesnek ítélve a nemzeti jellegű ünnepléseket, melyek során nagy tömeg gyűlhet össze. A következő szobor avatására 1875 szeptemberében került sor, immár ünnepélyes keretek között. Kisfaludy Károly szobrát Ferenczy István, a kor legkvalitásosabb magyar szobrásza alkotta meg, még 1836-ban. Kisfaludy márványból készült mellszobra magas kőtalpazaton állt, előtte lantot nyújtó, térdelő női alak volt látható. Múlt időben, mert Ferenczy egyetlen köztéren álló szobra a második világháború áldozatává vált. A mellszobrot 1952-ben újra faragták és felállították. 1893 májusában avatták a kert legmeghatározóbb szobrát, az Arany János-szobrot, Stróbl Alajos alkotását. A szobor haraszi mészkből készült talpazatát Schickedanz Albert építész tervezte. Stróbl Arany alakján kívül két mellékalakot is megformázott: Toldit és Piroskát. Utóbbit a múzeumalapító dédunokájáról, Széchenyi István unokájáról, Széchenyi Alice-ről mintázta. Fontos még megemlíteni, hogy az Arany-szobor volt az első olyan köztéri szobrunk, melyet honi öntödében készítettek – a pesti Tourbain-féle fémöntödében.

A 19. században még egy szobor, illetve egy szobormásolat került a kertbe. Leócharés ókori szobrászművész Belvederei Apolló szobráról

³⁷ Liber Endre: Budapesti parkok és sétahelyek. In: *Városi Szemle*. 1934. 662.

készült vasöntvény-másolatot 1894 decemberében állították fel a Múzeumkert Sándor utcai oldalán. A művet Tomori Anasztáz, Arany János egykori nagykőrösi tanártársa, a korszak egyik jelentős mecénása végrendeletében a múzeumnak adományozta. Az Apolló-szobor azonban nem sokáig állhatott a helyén, mert 8 évvel később, 1902 novemberében, a Nemzeti Múzeum alapításának centenáriumi ünnepe alkalmából a helyére állították fel az alapító, gróf Széchényi Ferenc bronzszobrát. Új helyet a kert Múzeum utca felőli oldalán kapott.

A Széchényi-szobor mintázására Istók János kapott megbízást, akinek ez volt az első jelentős alkotása. Későbbi munkái közül a budai Bem-szobor a legismertebb. Ugyancsak a kert északi részén került felállításra a Kisfaludy Sándornak emléket állító Himfy-emlék. Petrovits Döme bajai szobrász műve egy földgömbön álló kiterjesztett szárnyú sast ábrázol, mely jobb lábának karmaiban lantot tart. A talpazaton Kisfaludy fél életnagyságú domborművű arcképe látható. A szobor 1848-ban készült, de csak 55 évvel később, 1903-ban kerülhetett a múzeum kertjébe.

1916 tavaszán Fraknoi Vilmos történész, a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelője, egy római síremlékre emlékeztető alkotást készíttetett a Nemzeti Múzeum három, nemzetközi hírű régésze, Rómer Flóris, Pulszky Ferenc és Hampel József emlékére. A haraszi mészkőből készült sztélé építészeti részét Hüttl Dezső tervezte, domborműveit Damkó József faragta ki. 1997-ben, Pulszky Ferenc halálának 100. évfordulójára restaurálták.

A „Régészek emléke” után egy régészeti emlék került a Múzeumkertbe. 1929. május 18-án nagyszabású ünnepség keretében – Horthy Miklós kormányzó, Bethlen István miniszterelnök és a kormány számos tagjának jelenlétében – leplezték le a római Forum Romanum Pax templomából származó 3 méter magas márványoszlopot, melyet Róma városa adományozott a magyar államnak az 1848–49-es Olasz Légió és parancsnoka, Alessandro Monti gróf emlékére. Monti két évvel később szobrot is kapott a kertben. A Kuzmik Livia alkotta bronz mellszobor másolata a bresciai Monti-szobornak.

A két Monti-emlék felállítása között azonban egy másik szobrot is kapott a kert: Herman Ottó nyers mészkőtömbből durván faragott szobrát. Az alkotó Horvay János szobrászművész volt, akinek nevéhez

olyan művek fűződnek, mint pl. a New York-i és az első Kossuth téri Kossuth szobrok. Herman Ottó szobrát 1930. május 29-én avatták, az Ornitológusok Szövetsége által szervezett ünnepségen.

Az olasz-magyar barátság egyik újabb megnyilvánulása volt Giuseppe Garibaldi szobrának 1932. júniusi múzeumkerti felállítás. Az ünnepi beszédet ez alkalommal Gömbös Gyula honvédelmi miniszter mondta. Az ünnepség megható pontja volt, amikor Garibaldi unokája, Ezio Garibaldi magyar nyelven szólt a jelenlévőkhöz. Garibaldi bronz mellszobrát a Rómában élő Kuzmik Livia mintázta meg, míg a mészkő talpazatot és az azon lévő faragott ábrázolást, melyen Garibaldi és Türr István kezét szorítanak, Colangelo Ottimo budapesti kőfaragó készítette.

Több mint négy évtizeddel később, 1976-ban avatták fel a Múzeumkert következő és a mai napig utolsó szobrát, Jozef Wysocki 48-as honvédtábornok mellszobrát. A szoboravatóra azon a napon és órában került sor, melyen 1848-ban a Lengyel Légión zászlószentelője volt. A szobrot Helene Danilewicz lengyel szobrásznő, a talpazatot – melynek hátoldalán mindazon csatahelyek nevét felsorolták, ahol a Lengyel Légión harcolt – Konrád Sándor építész készítette.³⁸

A szobrok mellett számos római köemlék állt a legutóbbi időkig a kertben. Pollack Mihály eredeti elképzelése szerint ezek a kert keleti (ma róla elnevezett tér felőli) vonalán építendő lapidáriumban lettek volna elhelyezve. Pollack terveinek felhasználásával 1859-ben Reitter Ferenc újabb árkados lapidáriumot tervezett, de megvalósításához a megfelelő összeg ekkor is hiányzott, csakúgy, mint 1907-ben, amikor Kauser József készített e célból új tervek. A Nemzeti Múzeum római köemlékeinek jelentős hányadát sikerült az 1990-es évek végén, a múzeumi rekonstrukció során, az épület pincszintjén (déli belső udvar alatt) megépített lapidáriumban kiállítani. De ezzel sem oldódott meg teljesen ez a probléma, amit jól mutat, hogy jelenleg is a régi kövek egy részét a Múzeumkertben álló sátrakban tárolják.

³⁸ Liber Endre: Budapest szobrai és emléktáblái. Bp. 1934. 149-151., 160-161., 209-215., 218., 236-237., 239-240., 309., 352-354., 400-403., Cs. Lengyel Beatrix: A Múzeumkert és szobrai. In: *Liget*. 1999. 7. sz. 85-96., Kovássy Zoltán: A lengyel sas zászlója alatt. In: *Honismeret*. 1977. 1. sz. 26-27.

Napjainkban a Múzeumkert arra vár, hogy a múzeumépület befejeződött rekonstrukciója után felvonulási területből és parkolóból ismét rendezett parkká, a budapestiek kedvelt séta- és pihenőhelyévé váljon.

A Múzeumkert, 1930 körül (MNM Történeti Fényképtára)